

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"לא תבשל גדי בחלב אמו" - דין אכילת דגים בחלב (שמות ל"ד, כ"ו)

הקדמה - הנושא דלהלן הוא נושא הלכתי, ויש בזה מנהגים שונים בין העדות השונות, וכל אחד ינהג לפי רבותיו. אך בגלל שלפעמים בקידושים או בשמחות משותפות שבהם מגישים דגים בחלב, ואז חלקם נוהגים להיתר וחלקם נוהגים לאיסור, נראה שיש חשיבות לדעת את המקורות למנהגים שונים אלו.

מקורות להיתר אכילת דגים בחלב

מקורות תנאיים ואמוראיים

א. **משנה 'חולין' (ח', א')**: "כל הבשר אסור לבשל בחלב, חוץ מבשר דגים וחגבים. ואסור להעלותו עם הגבינה על השלחן, חוץ מבשר דגים וחגבים. הנודר מן הבשר, מתר בבשר דגים וחגבים". ומסביר **'רע"ב'** שאין בזה לא איסור תורה ולא איסור דרבנן: "חוץ מבשר דגים וחגבים - שאינן לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים".

ב. **'חולין' (ק"א, ע"ב)**: "אמר חזקיה משום אביי, הלכתא: דגים שעלו בקעה - מותר לאוכלן בכותח".

המקור הראשון לאיסור אכילת דגים בחלב מפני הסכנה

בית יוסף יורה דעה סימן פז ד"ה דגים וחגבים - ה'טור' פוסק - "דגים וחגבים מותר לאוכלן בחלב". וה'בית יוסף' מתייחס לדברי ה'טור' ואומר: "דגים וחגבים מותר לאכלן בחלב. ריש פרק כל הבשר (ק"ג): אסור לבשל בחלב חוץ מבשר דגים וחגבים. וכתב ה'ר"ן' (לז' ריש ע"א) דכיון דלבשולן שרי משמע דלאכלן בחלב נמי שרי, דאיסור בשר בחלב בלשון בישול אפקיה רחמנא. וכן כתבו ה'רמב"ם' וה'רשב"א' דלאכלן בחלב נמי שרי. ומכל מקום - אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, כמו שנתבאר בספר 'אורח חיים' סימן קע"ג".

ערעור על מקור זה בעל **'דרכי משה'** שם (יורה דעה, סימן פ"ז אות ד') מפקפק בכונות גרסה זו שב'בית יוסף', ומסתמך על כך שה'ב"י' מפנה ל'שו"ע' חלק 'אורח חיים' סימן קע"ג, ושם מדובר על הסכנה שבאכילת דגים ובשר ולא על אכילת דגים עם חלב, ואומר: "ולא ראיתי מימי נזהרין בזה, וגם באו"ח סימן קע"ג אינו אלא שלא לאוכלו בבשר משום סכנה, אבל בחלב שרי. ועי"ל סימן קי"ו, ולכן נראה שנתערב להרב בשר בחלב". ולדבריו יוצא, שאין לראות בדברי ה'ב"י' מקור לאיסור דגים בחלב.

חיזוק הערעור - בשו"ע לא מופיע איסור זה - אם סובר ה'בית יוסף' שאין לאכול דגים בחלב מפאת הסכנה, היה צריך שיאמר זאת גם ב'שולחן ערוך', אך ביו"ד (סימן פ"ז, סעיף ג') אינו מזכיר איסור זה: "אינו נוהג אלא בבשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה, אבל בשר טהורה בחלב טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה מותר"י בבישול ובהנאה. ובשר חיה אפילו בחלב טהורה מותר בבישול ובהנאה, ואף באכילה אינו אסור אלא מדרבנן. אבל דגים וחגבים אין בהם איסור אפילו מדרבנן".

'ש"ך' (יו"ד סי' פ"ז ס"ק ה') - האיסור שכתוב ב'בית יוסף' הוא טעות: "אבל דגים כו' - כתב העט"ז וז"ל ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר באו"ח סימן קע"ג, עכ"ל. ובאמת נמשך אחר ה'ב"י' שכתב כן, אבל הוא טעות, כי לא נזכר שם אלא דדגים עם בשר אסור משום סכנה, אבל בחלב לא שמענו ולא ראינו וכל יומא ויומא נהגינן הכי לבשל דגים בחלב ולאכול. גם בד"מ השיג על ה'ב"י' בזה, וכן בספר 'באר שבע' דף ק', ושאר אחרונים השיגו עליו בזה. וגם בש"ס פרק כ"צ ('פסחים' ע"ו ע"ב) משמע בהדיא דלית ביה אפילו משום סכנה ע"ש, והוא פשוט". 'ט"ז' (שם ס"ק ג') - האיסור שכתוב ב'בית יוסף' הוא טעות סופר: "אבל דגים כו'. בב"י כתוב - ומ"מ אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה. והוא ט"ס, וצ"ל - עם בשר כמוזכר בא"ח סי' קע"ג. וכ"כ בד"מ" שנתערב לה'ב"י' כאן בשר בחלב. וב'לבוש' (לר' מרדכי יפה) העתיק כמו שהוא בב"י, ואינו נכון".

מקורות בגאונים ובראשונים לאיסור אכילת דגים בחלב מחמת סכנה

דעת הרופאים - רבנו בחיי' (שמות כ"ג, י"ט): "ועי"ד הפשט טעם המצוה הזאת לפי שהוא מטמטם את הלב, שהרי החלב נעשה מן הדם, והדם מזוג רע ומוליד אכזריות, ואחד מטעמי האיסור שבו, שאינו מקבל שנוי והתפעלות בגוף כשאר הדברים הנאכלים, ולכך טבעו הרע נשאר בתוכו מבלי שנוי, ואע"פ ששנתנה עכשו מדם לחלב וקבל שנוי והתפעלות, שהועתק לדבר אחר, מ"מ כשחוזר ומערבו עם הבשר הרי חוזר לכה הדם וטבעו הראשון כבתחילה, והתערבם יחד מטמטם הלב ומוליד גסות ותכונה רעה בנפש האוכל. וכן דעת הרופאים בתערובת דג וגבינה שנתבשלו כאחד שמוליד תכונה רעה וחולי הצרעת".

ערעור על דעת הרופאים - 'שו"ת חתם סופר' (חלק ב', יו"ד, סימן קא): "ובשכנה"ג באו"ח' ראיתי שכתב, מ"ש הרב"י ביו"ד לאיסור דגים עם חלב כמבואר באו"ח', שצווחו עליו הא בחלב ליכא קפיא כלל, וכתב שכונתו כך - כמ"ש באו"ח שבשר עם דגים מסוכן על פי רופאים, הכא נמי עם חלב מסוכן על פי רופאים שאמרו כן. ולפע"ד זה אינו אמת, ונאמן עלינו הרמב"ם גדול הרופאים".

הגבלת הסכנה - הסכנה רק בדגים בחלב וגבינה ולא בדגים בחמאה - 'פתחי תשובה' (יו"ד, סי' פז, ס"ק ט'): "ועיין בה"ט' (באר היטב) ועיין ב'תשובת חינוך ב"י' (סי' ס"א) שמקיים דברי ה'לבנוש' דאסור לאכול בחלב, משום דחקר אצל חכמי הרופאים, דדוקא דגים המטוגנים עם חמאה מותר לאכול, אבל דגים המבושלים בחלב יש בו סכנת חולי, דדגים מקררים מאד, וגם החלב רע ומזיק לגוף ע"ש... וכ"כ ה'פמ"ג' (פרי מגדים) בשם ה'בה"ג' (בעל הלכות גדולות) דדגים עם חלב יש סכנה, ובחמאה ושומן הנקלט מע"ג החלב אין סכנה, ועי"ש דמשמע דעתו דאף עם חלב דוקא לכתחילה יש לזהר, אבל בדיעבד אין לאסור. ועיין ב'תשובת אדני פז' (סימן מ"ב) שכתב בשם ה'בחיי' פרשת משפטים דיש סכנה גמורה בדג עם גבינה וה"ה עם חלב, ולכן פסק דאף בדיעבד אסור, אבל בדג עם חמאה כתב דשרי, כיון שכל העולם עושים כן ע"ש. ונ"ל דהאידינא שכל העולם מבשלים גם עם חלב שרי דכיון דדשו בה רבים כו".

האיסור דווקא בגבינה ולא בחלב - 'ערוך השולחן' (סימן פ"ז אות ט"ו) כותב בתחילה: "ופשיטא שיכול לבשל דגים עם חלב ולאוכלן, וכן המנהג פשוט בכל תפוצות ישראל, ודע שטעות נפלה בספרו הגדול של רבינו ב"י". ואח"כ מוסיף, שיש שאמרו שמצאו בספרי הרופאים שיש סכנה בדגים בחלב, אך דוחה ואומר שאינו כן כי 'רבינו בחיי' כתב שהסכנה היא - רק בדגים עם גבינה, ומזה נופל צרעת על האדם. אך להלכה כותב, שאם כדבריהם אז מדוע לא כתב דבר זה בשו"ע, ועוד שכל העולם אוכלים זה, ונחשב למאכל חשוב, ולכן אין לחשוש לזה, ויכולים לאכול בלי שום קפידא כלל.

גם פוסקים שכתבו בצורה סתמית שמותר, בכ"ז סוברים שאסור מחמת הסכנה - 'שו"ת באר שבע' (לרבי יששכר בער בן ישראל לעזר, סימן לה ד"ה נשאלתי מפיו): "וכה"ג ממש כתב 'בית יוסף' ב'טור' (יו"ד סימן פ"ז) על דין זה עצמו, אצל מה שכתב ה'טור' - דגים וחגבים מותר לאכול בחלב, וז"ל - ומכל מקום אין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה כמו שנתבאר בספר או"ח סימן קע"ג ע"כ. עם היות שאני תמיה על דבריו, שהרי לא נתבאר בספר או"ח שאין לאכול דגים בחלב מפני הסכנה, ולא היה ולא נברא בשום ספר, ויהיה איך שיהיה כוונתו, הרי למדנו מדבריו - שאין מן הנמנע לומר, שהפוסקים כתבו מותר בסתם, ואפ"ה ס"ל דאסור משום סכנה".

'הרב עובדיה יוסף' (שו"ת יחוה דעת, חלק ו' סימן מ"ח) מרחיב ומביא את רוב המקורות שהבאנו לעיל, ומוסיף עוד מקורות הטוענים שהרופאים סוברים שיש בזה סכנה. ומסכם, שבמקומותינו נוהגים להזהר בזה, וכן ראוי לנהוג להחמיר בין בחלב עם דגים ובין בגבינה עם דגים, ומכל מקום לענין חמאה עם דגים, רבו האחרונים המקילים בזה. ומוסיף, שיש לנו סניף גדול לסמוך להקל ולהתיר דגים מטוגנים בחמאה, כיון דאעיקרא הוא יסוד רעוע, וכן עיקר להלכה.

הסכנה של דגים בחלב נובעת מהסכנה שבדגים ובשר - 'הרב עובדיה יוסף' מביא 'שו"ת בית דוד' (יו"ד סימן לג) שנראה לו שטעמו של ה'ב"י', משום שכשם שבבשר ודגים יש סכנת צרעת, שהבשר מן הבהמה שנבראת ביבשה, והדגים שנבראו בים, תערובתם מביאה לידי סכנה, כך החלב שיוצא מגוף הבהמה הרי הוא כבשר הבהמה עצמה, ותערובת החלב עם הדגים מביאה גם כן לידי סכנת צרעת.

גישת חלק מהפוסקים - בכל מקרה יש לאסור בגלל הפסק של הב"י - 'הרב עובדיה יוסף' מביא מהגאון הרופא רבי יצחק למפרונטי בספר 'פחד יצחק' (מערכת ב' דף סט ע"ב) - כל ימי גדלתי בין החכמים וזקני הרפואה ולא מצאתי סעד למה שכתב הרב 'שארית יהודה' בשם הרופאים שיש סכנה באכילת דגים בחלב, ואף שיש באמת סכנת חולי גדול וכבד מאד עד מות למי ששותה חלב ממש ואחר כך דגים, או לאוכל דגים תחלה ואחר כך שותה חלב, אבל האוכל דגים בחמאה או בגבינה לא מצאתי בזה שום סכנה. ומכל מקום כיון שהדבר יצא מפי המלך הוא מרן ה'בית יוסף', מנעתי מתוך ביטוי אכילת דגים עם גבינה או עם חמאה.

נטילת ידיים והדחת הפה בין גבינה לדגים - עוד מביא שם ממה שכתב 'הכנסת הגדולה' (או"ח סימן קע"ג), שמנהג רבו המהרימ"ט ועוד רבנים גדולים ליטול ידיהם בין גבינה לדגים, ונשאל מהגאון רבי אשתרוק בן שאנגי אם יש סמך למנהגם, והשיב לו, שאף על פי שלא ראה כן בשום פוסק, אפשר ששמנו על מה שכתב ב'בית יוסף' (סימן פ"ז), לאסור לאכול דגים בגבינה או בחלב משום סכנה. ולכן הצריכו ליטול ידיהם בין גבינה לדגים, כדין האוכל גבינה ואחר כך בשר, שצריך נטילת ידיים בנייהם. ובספר 'בתי כנסיות' (או"ח סימן קע"ג) הוסיף, שלכן יש לעשות גם קינוח הפה והדחה בין דגים לגבינה, כדין האוכל גבינה ואחר כך בשר וכו'.

אך גם מביא שם דעה הפוכה מדברי 'אהל יצחק' בנימוקי הרמב"ם (פ"ט מהל' מאכלות אסורות) שכתב, שבדאי דינא נקטינן כדעת כל הגאונים האחרונים שהתירו לאכול דגים בחלב, ואין להחמיר מטעם חמירה סכנתא מאיסורא, שדווקא בדבר שיש בו סכנה בודאי, כשיפול בו ספק אזלינן לחומרא, אבל בענין דגים בחלב שלרוב הפוסקים אין בזה חשש סכנה, לא אמרינן חמירה סכנתא מאיסורא, כיון שרוב מניין ורוב בנין כתבו שאין סכנה בדבר, ומה גם שיש לומר שנפל טעות סופר בבית יוסף. ואפילו למי שמקיים הנוסחא ב'בית יוסף' נראה שאין צריך נטילה וקינוח הפה והדחה בינתיים, ואע"פ שבבשר ודגים צריך נטילה וקינוח הפה, מכל מקום כאן הבו דלא להוסיף עלה, ודי לנו במה שנחמיר לאסור אכילת דגים וחלב.

הערה לסיכום - לאחר הבאת המקורות הללו, יש להבחין בין שני דברים עיקריים בנושא זה: א. האם ישנה פסיקה הלכתית האוסרת דגים בחלב. ב. האם על פי הרופאים יש סכנה בדבר. וברור מהמקורות, שאין איסור מהתורה או מדרבנן באכילת דגים בחלב. וכמו כן ברור, שבמידה וישנה פסיקה הלכתית, היא מסתמכת על דברי הרופאים, והדבר נאסר מחשש סכנה. ובשביל לבסס פסיקה הלכתית, עוסקים בעיקר בדברי ר' יוסף קארו' גדול הפוסקים בפירושו 'בית יוסף'. אך מכיוון שרוב הפרשנים סוברים שהמובא בדבריו שם הם - 'טעות סופר', הרי אין בדבריו מקור הלכתי לאסור דגים בחלב.

דעות הרופאים - אך יש לציין שלגבי דעות הרופאים אנו מוצאים מקורות קדומים יותר, כמו 'בה"ג' מתקופת הגאונים, וכן 'רבינו בחיי' מתקופת הראשונים שקדמו ל'בית יוסף', ואומרים שיש סכנה בדבר. אך כאשר נדרשים לפסק הלכה, אנו צריכים להסתמך על ר' יוסף קארו או על הרמ"א (לפי העדות השונות) שעם ישראל קיבל על עצמו את פסיקותיהם, אך הם לא פסקו לאיסור.

אך יש שכן חוששים לדעות של פוסקים מאוחרים יותר, החוששים לדעת הרופאים. ויש לשים לב, שגם הרופאים עצמם יש ביניהם דעות חלוקות. כי יש האומרים שדווקא בחלב או בגבינה יש בזה סכנה אך בחמאה אין סכנה. ויש אומרים שרק בחלב יש סכנה ובגבינה ובחמאה אין סכנה. ויש האוסרים גם בחמאה. ובעל 'ערוך השולחן' סובר שהסכנה דווקא בגבינה ולא בחלב. ויש התמהים, כיצד ה'רמב"ם' גדול הרופאים לא הזכיר סכנה זאת. גם לא ברור מי הם אותם רופאים מה גדלותם ברפואה ומה תוקף סמכותם. ואולי יש הבדל בין הטבעים השונים של בני האדם במקומות השונים, ואולי גם הבדלים בטבע הדגים ומוצרי החלב במקומות השונים, ובהשפעתם על בריאות האדם, ודברים כאלה יכולים גם להשתנות במשך הזמן והתרגלות בני האדם. והיום, הרופאים לא סוברים שיש חשש בדבר. כמו כן, יש לציין שהחלוקה אינה בהכרח בין פוסקים אשכנזיים לספרדים, וישנם גם פוסקים ספרדיים שפוסקים להקל. לכן, לסיכום, כל אחד ינהג כפי המנהג המקובל אצלו, וגם רבים מהפוסקים לאיסור, סוברים שזה רק לכתחילה, אך בדיעבד שכבר ביטלו דגים בחלב מותר לאוכלם.

לעילוי נשמות - הגיליונות של כל השנה כולה וכן הלימוד של כל השנה כולה מוקדשים לע"נ אחד מחשובי לומדי הכולל 'תורתך שעשועי' - ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל שנלב"ע.

לע"נ ר' אברהם הכהן בן חנום ז"ל מלומדי הכולל 'תורתך שעשועי' שנלב"ע. ולע"נ ר' אדמונד רפאל בן ז'היה.

הסיעורים מתקיימים בזית הכנסת חניכי הישיבות - רח' מנחת שלמה 3 גני הדק פתח תקוה

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון צמייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net